

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Навчально- науковий інститут екології
Кафедра екологічної безпеки та екологічної освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПЕВНИХ ЗАГАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ В ГАЛУЗІ ЕКОЛОГІЇ

Виконав: студент(ка) 6 курсу, групи ДЕ-61
спеціальності : 101 «Екологія»

(шифр і назва напрямку підготовки, спеціальності)

Автор _____ / Анна ГОНЧАРОВА
(підпис) (ім'я та прізвище)

Керівник _____ / Алла НЕКОС
(підпис) (ім'я та прізвище)

Рецензент _____ / _____
(підпис) (ім'я та прізвище)

«До захисту допущено»

Завідувач кафедри _____ / Алла НЕКОС
(підпис) (ім'я та прізвище)

Нормоконтроль _____ / Ірина КОЗУБ
(підпис) (ім'я та прізвище)

Секретар ЕК _____ / Світлана БУРЧЕНКО
(підпис) (ім'я та прізвище)

Харків – 2022 рік

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В. Н. КАРАЗІНА

Навчально-науковий інститут екології
Кафедра екологічної безпеки та екологічної освіти
Рівень вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень) магістр
Спеціальність 101 Екологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ / проф. Алла НЕКОС
підпис ім'я та прізвище

“__” _____ 2022 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ (ПРОЄКТ)

Анні ГОНЧАРОВІЙ

(прізвище, ім'я, по батькові студента)

1. Тема роботи Особливості формування певних загальних компетентностей майбутніх фахівців в галузі екології

керівник роботи Алла НЕКОС, д-р геогр. наук, професор
(ім'я, прізвище, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету від “__” _____ 20__ року №__

2. Строк подання студентом роботи 18 листопада 2022 р.

3. Перелік питань, які потрібно розробити

1. Опрацювати наукову та науково-методичну літературу, освітньо – професійні програми з питань екологічної освіти у вищій школі та шляхи формування деяких компетентностей;

2. Проаналізувати методичну літературу, актуальні ОПП з підготовки за спеціальністю 101 «Екологія», що використовується у освітньому процесі при підготовці майбутніх фахівців-екологів, після аналізу зробити пропозицію щодо внесення нових загальних компетентностей;
  3. Розробити питання і виконати соціологічні дослідження;
  4. Визначити та аргументувати критерії оцінки документів, які створює студент під час навчання
  5. Розробити рекомендації щодо деталізації бальної оцінки документів, які створює студент під час навчання
  6. Сформулювати висновки
  7. Оформити список використаних джерел.
4. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи
1	Опрацювати наукову та науково-методичну літературу щодо формування загальних компетентностей та методичну літературу, що використовується при підготовці майбутніх фахівців у галузі екології.
2	Розробити питання та виконати соціологічне дослідження
3	Визначити критерії оцінки документів яких, розробити рекомендації щодо деталізації бальної оцінки чиого
4	Сформулювати висновки та оформити список використаних джерел

5. Дата видачі завдання 08 травня 2022 р.

Студент _____
підпис

Анна ГОНЧАРОВА
ім'я і прізвище

Керівник роботи _____
підпис

_____
посада, ім'я і прізвище

АНОТАЦІЯ

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПЕВНИХ ЗАГАЛЬНИХ
КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ В ГАЛУЗІ ЕКОЛОГІЇ**

Анна ГОНЧАРОВА

Кваліфікаційна робота «Особливості формування певних загальних компетентностей майбутніх фахівців в галузі екології» містить 47 сторінок, 4 розділи, 1 таблицю, 11 рисунків, 30 використаних джерел.

Мета роботи: визначення особливостей формування певних загальних компетентностей при підготовці студентів-екологів у закладах вищої освіти.

Актуальність теми. Навчаючись в університеті, студент здобуває певні компетентності. Одним з аспектів цієї підготовки є отримання навичок роботи з документацією: написання курсових, наукових, кваліфікаційних робіт, оформлення запитів, звітів тощо. Завдяки такому виду діяльності студент-еколог здобуває важливі компетентності для подальшої його діяльності.

Завдання дослідження передбачали аналіз загальних компетентностей, які отримують студенти-екологи під час навчання у вищому навчальному закладі.

Методи. Теоретичні методи, соціологічні, емпіричні методи та методи обробки даних.

Результати. Аналіз ОПП показав відсутність деяких загальних компетентностей, зокрема таких як ТВОРЧІСТЬ та САМОСТІЙНІСТЬ. Виконані соціологічні дослідження серед студентів показали, що вони отримують такі загальні компетентності як ТВОРЧІСТЬ та САМОСТІЙНІСТЬ під час роботи з документами. Запропоновано власні рекомендації, які було створено після досліджень щодо оцінювання такого виду робіт.

ВИЩА ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА, КОМПЕТЕНТНОСТІ ,ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІНА ПРОГРАМА, ДОКУМЕНТАЦІЯ

ANNOTATION

**FEATURES OF THE FORMATION OF CERTAIN GENERAL
COMPETENCIES OF FUTURE SPECIALISTS IN THE FIELD OF
ENVIRONMENT**

Anna GONCHAROVA

The qualification work "Features of the formation of certain general competencies of future specialists in the field of ecology" contains 47 pages 4 sections, 1 table, 11 figures, 30 used sources.

The purpose of the work: is to determine the features of the formation of certain general competencies in the preparation of environmental students in higher education institutions.

The actuality of the theme. While studying at the university, the student acquires certain competencies. One of the aspects of this training is the acquisition of skills in working with documentation: writing courses, scientific, qualification papers, drawing up requests, reports, etc. Thanks to this type of activity, an environmentalist student acquires important competencies for his further activities.

The tasks of the research included the analysis of general competencies that environmental students receive during their studies at a higher educational institution.

Methods. Theoretical methods, sociological, empirical methods, and methods of data processing.

The results. The analysis of EPP showed the absence of some general competencies, in particular, such as CREATIVITY and INDEPENDENCE. Sociological research conducted among students showed that they gain such competencies as CREATIVITY and INDEPENDENCE while working with documents. We have proposed our recommendations, which were created after research on the evaluation of this type of work.

HIGHER ENVIRONMENTAL EDUCATION, COMPETENCIES,
EDUCATIONAL AND PROFESSIONAL PROGRAMS, DOCUMENTATION

ЗМІСТ

ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ 1 ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ПЕВНИХ ЗАГАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ-ЕКОЛОГІВ ЗАКЛВДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	10
1.1. Компетентнісний підхід як основа підготовки майбутнього фахівця	10
1.2. Досвід закладів вищої освіти України щодо формування компетентностей у студентів-екологів	17
РОЗДІЛ 2 МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ.....	20
2.1. Методи діагностики літературних джерел та аналіз літературних методичних нормативних матеріалів щодо формування компетентностей майбутніх фахівців-екологів.....	21
2.2. Методи збору та опрацювання інформації	22
РОЗДІЛ 3 САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ ЗІ СТВОРЕННЯ ДОКУМЕНТІВ ЯК ШЛЯХ ЗДОБУТТЯ ЗАГАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ.....	26
3.1. Результати опитування, щодо отримання студентами загальних компетентностей під час створення документів.....	26
3.2. Аналіз методичних рекомендацій щодо виконання курсових робіт.....	33
3.3. Розроблені критерії оцінювання курсових робіт.....	39
РОЗДІЛ 4 РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РОЗШИРЕННЯ ОПП «ЕКОЛОГІЯ».....	45
ВИСНОВКИ.....	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	48

ВСТУП

Завданням професійної підготовки майбутніх екологів має бути розвиток особистості, здатної до плідної професійної праці в сучасних умовах, готової до професійної діяльності, яка не тільки володіє системою спеціальних знань, професійних дій і соціальних відносин, а й відрізняється наявністю здобутих професійно значущих якостей. Це вимагає нових підходів до розробки змісту та методів підготовки студентів для ефективності їх роботи в майбутньому.

Актуальність теми. Розвиток суспільства, технологій виробництва, зростання негативного впливу людини на природу – все це призводить до значних проблем навколишнього середовища. Міжнародні спільноти наголошують на необхідності ефективної екологічної освіти. Це в свою чергу зумовлює необхідність підготовки громадян з високим рівнем екологічних знань. Особливо це стосується вищої екологічної освіти, бо саме сучасним студентам у майбутньому доведеться шукати шляхи вирішення екологічних проблем.

Мета роботи. Визначити особливості формування певних загальних компетентностей при підготовці студентів-екологів у закладах вищої освіти.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати наступні завдання:

1. Опрацювати наукову та науково-методичну літературу з питань екологічної освіти у вищій школі та шляхи формування деяких *загальних компетентностей*;
2. Проаналізувати методичної літератури для освітнього процесу при підготовці майбутніх фахівців-екологів, проведення соціологічних досліджень;
3. Визначити та аргументувати критеріїв оцінки документів, які створює студент під час навчання;
4. Розробити рекомендації щодо деталізації бальної оцінки документів, які створює студент під час навчання, зробити пропозицію внести до ОПП компетентності **ТВОРЧОСТІ ТА САМОСТІЙНОСТІ**.

Об'єкт дослідження – система вищої екологічної освіти.

Предмет дослідження – аспекти формування певних *загальних компетентностей* у студентів-екологів.

Методи дослідження. Теоретичні методи, емпіричні методи та методи обробки даних.

Наукова новизна одержаних результатів. Запропоновано розширити прелік загальних компетентностей у освітньо-професійній програмі бакалаврів 101 «Екологія» такими компетентностями як ТВОРЧИСТЬ та САМОСТІЙНІСТЬ. Розроблено деталізовану систему оцінювання документів, що створюються студентами під час навчання у вищому навчальному закладі.

Практичне значення одержаних результатів. Запропонована деталізована система оцінювання допоможе студентам-екологам під час подальшої професійної діяльності у створенні інших документів та у здобутті таких компетентностей як ТВОРЧИСТЬ та САМОСТІЙНІСТЬ. Це в свою чергу допомагає студенту стати висококваліфікованим фахівцем в сфері екології.

Автором було опрацьовано та проаналізовано методичні матеріали щодо оформлення курсових робіт, рефератів, кваліфікаційних робіт тощо. Зокрема фондові матеріали навчально-наукового інституту екології ХНУ імені Каразіна (м. Харків), матеріали Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (м. Львів), Полтавський державний аграрний університет (м. Полтава), НПУ імені М.П. Драгоманова (м. Київ), Сумський національний аграрний університет (м. Суми), Національний університет цивільного захисту (м. Харків), Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва (м. Харків), Державна екологічна академія (м. Київ), КПІ ім. Ігоря Сікорського (м. Київ).

РОЗДІЛ 1 ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ПЕВНИХ ЗАГАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ-ЕКОЛОГІВ ЗАКЛВДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

1.1 Компетентнісний підхід як основа підготовки майбутнього фахівця

Для визначення теоретичного обґрунтування досліджень, важливо визначити поняття «компетентність». В педагогіці немає однозначного визначення поняття компетентність. Згідно з Законом України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VII, який набрав чинності 28 вересня 2017 року (з подальшими змінами) трактується так «Компетентність - динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [1]

Окрім поняття «компетентність» також одним з ключових понять компетентнісно зорієнтованої вищої освіти вважають поняття «компетенція». Саме через це є необхідність розмежування цих понять.

Енциклопедія освіти трактує поняття «компетентність» як коло питань, в яких людина добре розуміється, її набуття відбувається не лише під час вивчення предмета, групи предметів, а й за допомогою засобів неформальної освіти, внаслідок впливу середовища тощо [2]. У Словнику іншомовних слів «компетентність» подається як поінформованість, обізнаність та авторитетність [3]. Практичний словник синонімів української мови, який визначає «компетентність» як обізнаність та кваліфікованість у певній сфері діяльності [4].

Н. М. Бібік вважає, що «Компетентність – це цілісна категорія, тобто, ні знання, ні вміння, ні досвід діяльності самі по собі не є компетентністю. Компетенція на відміну від компетентності як особистісного утворення – відчужена від суб'єкта, наперед задана соціальна норма освітньої підготовки учня, вчителя, іншого спеціаліста, необхідна для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері. Результатом набуття компетенцій є компетентність, що передбачає

особистісну характеристику, ставлення до предмета діяльності. Компетенції виводяться як реальні вимоги до засвоєння учнями, студентами сукупності знань, способів діяльності, досвіду ставлення до певної галузі, якостей особистості, яка діє в певному соціумі...» [5]. На думку М. В. Каленика «компетентність є особистісною характеристикою сукупності інтеріоризованих мобільних знань, умінь, навичок і гнучкого мислення, а компетенції – деякі відчужені, наперед задані вимоги до освітньої підготовки випускника одиниці навчальної програми, які складають «анатомію» компетентності...»[6].

Так само різні автори вкладають різний зміст у поняття «компетентнісний підхід». Наприклад:

- особливості навчання на основі компетентності: навчання сконцентоване на вихідних результатах, а не на вхідних; враховується переважно здатність виконання практичних завдань, але беруться до уваги і знання; навчання у виробничих умовах[7];
- компетентнісний підхід відображає інтегрований прояв професіоналізму, в якому поєднуються елементи професійної і загальної культури, досвіду фахової діяльності та творчості, що конкретизується у певній системі знань, умінь, готовності до професійного вирішення поставлених завдань та проблем[8];
- компетентнісний підхід – ставлення на перше місце не поінформованості студента, а його вміння розв'язувати проблеми, що виникають у пізнавальній, технологічній і психічній діяльності, у сферах етичних, соціальних, правових, професійних, особистих взаємовідносин[9].

І це лише частина визначень. Загальною ідеєю компетентнісного підходу є компетентнісно орієнтована освіта, яка спрямована на комплексне засвоєння знань та способів практичної діяльності, завдяки яким людина успішно реалізує себе в різних галузях своєї життєдіяльності.

Поняття «компетенція» такж було розглянуто великою кількістю спеціалістів. Великий тлумачний словник української мови «компетенцію» пояснює як «добру обізнаність із чим-небудь; коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи» [10]. Л. Мамчур підкреслює, що «компетенція – це чітко окреслені знання, які повинна мати особа, коло питань, у яких вона має бути обізнана і які необхідні для успішної практичної діяльності відповідно до загальноновизначених норм, законів, правил [11]. О. Дрогайцев стверджує, що «компетенція – це коло питань, у яких особистість найкраще розуміється» [12]. Укладачі Енциклопедії освіти визначають «компетенцію» як «відчужену від суб'єкта, наперед задану соціальну норму до освітньої підготовки учня, яка необхідна для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері, тобто соціально закріплений результат» [2].

Отже, в сучасній науково-педагогічній літературі побутує багатоаспектність трактувань сутності понять «компетенція» та «компетентність», але все ж це різні поняття.

Компетентнісний підхід передбачає пріоритетну орієнтацію на цілі-вектори освіти: здатність до навчання, самовизначення, самоактуалізація, соціалізація та розвиток індивідуальності. В такому випадку, впровадження компетентнісного підходу у професійній освіті виступає фундаментом формування компетентного фахівця, який володіє культурою професійної діяльності. Саме компетентнісний підхід дозволяє здійснити відбір змісту професійної освіти відповідно до потреб особистості, що розвивається і одночасно орієнтує його на інноваційний досвід успішної професійної діяльності в конкретній галузі [13].

Бути компетентним — значить вміти реалізовувати знання, застосовувати досвід, волю і емоційний стан для вирішення проблем у конкретних обставинах. На думку багатьох українських вчених компетентність не зводиться до знань і вмінь в кількісному відношенні. Але без знань і особистого досвіду діяльності набуття ключових компетентностей неможливе. Більш того, набуття компетентностей залежить від активності, свідомого відношення до різних видів діяльності (праці,

навчання тощо). Але водночас у тлумаченні понять «компетентність», «технологія», «компетентнісний підхід» і дотепер немає одностайності, тому що не дійшли згоди вчені-методисти.

У багатьох західноєвропейських країнах розроблені критерії основних «умінь широкого спектру», які необхідні кожній компетентній людині для успішної життєдіяльності. Їх перелік також відрізняється як за змістом, обсягом, так і за специфічною термінологією.

Наприклад, Німеччина виділяє: інтелектуальні знання; знання, які можна застосовувати; навчальна компетентність; методологічні або інструментальні ключові компетентності; соціальні компетентності; ціннісні орієнтації.

В Австрії виділяють такі компетентності : предметна компетентність; особистісна компетентність; соціальна компетентність; методологічна компетентність. Для впровадження поняття компетентності у навчальний процес педагогічні працівники проводять викладання на міжнародній основі, орієнтуються на роботу в команді, впроваджують індивідуалізацію та проєктноспрямовану роботу.

Нідерланди виокремлюють : здатність до самонавчання; впевненість та вміння обирати напрямки розвитку; вміння діяти в різних ситуаціях, застосовувати різні альтернативи для виконання дії, грати різні ролі; вміння розв'язувати проблеми, обумовлювати варіанти свого вибору, брати до уваги різні обставини, поважати інших, бути лояльною людиною; вміння співпрацювати та знаходити творчі рішення.

У Бельгії вирізняють: соціальні компетентності; комунікативні компетентності; вміння співпрацювати; компетентність в опануванні бази даних інформаційно-комп'ютерних технологій; компетентність в розв'язуванні проблем; самокерування та саморегуляція; вміння критично мислити, діяти тощо. Багатовимірність, досяжність, прозорість, багатофункціональність розглядаються як критерії компетентності.

Фінляндія виокремлює: пізнавальні компетенції; уміння оперувати в умовах змінювання; соціальні компетентності; особистісні компетентності; творчі компетентності; педагогічні та комунікативні компетентності; адміністративні компетентності; стратегічні компетентності; уміння діяти паралельно за різними напрямками.

Методичні підходи у Шотландії зацентровані на особистісних якостях (самоповага та повага до інших; відчуття соціальної відповідальності; обов'язок вчитися; відчуття незалежності, уміння та навички (основні навички комунікації; особиста ефективність у вирішенні проблем — критичне мислення, планування та організація; рецензування та оцінювання, робота в команді), знання та розуміння (знання про себе, знання про свої права, відповідальність, роботу, сфера професійних знань, обов'язки)[14].

Дослідження практики застосування компетентнісного підходу в США дало можливість вибудувати модель, на яку спирається галузь освіти в забезпеченні потреб ринку праці та самих працівників. Каркасом цієї моделі є наступна логіка:

- Представники ринку праці (професійні спілки, асоціації роботодавців тощо) визначають для кожної з посад повне коло компетентностей (знання, уміння, навички та їх застосування).
- Особи, що бажають отримати певну посаду, можуть здобувати компетентності на всіх рівнях навчання — доуніверситетському, університетському і післяуніверситетському. Вони роблять вибір між постачальниками освітніх послуг від безкоштовних до платних, що мають значну диференціацію за рівнем вартості послуг та, відповідно, їх якості.
- Заклади вищої освіти визначають коло компетентностей, які під їх керівництвом можуть опанувати студенти, що засвідчується дипломом конкретного ЗВО. Оцінювання результатів навчання та корекція на цій основі процесу навчання кожного студента створює передумови для індивідуалізації результату здобуття

особою бажаних компетентностей. Відповідальність університетів за якість навчання є імперативом їх діяльності на освітньому ринку.

- Якість здобутих компетенцій у межах позауніверситетського навчання (у тому числі через практичний досвід, отриманий працівником протягом періоду роботи на різних посадах та в різних компаніях та організаціях), як правило, суттєво відрізняється від університетського.

За підтримки Департаменту праці США та Адміністрації з зайнятості та тренувань розроблено Керівництво з технічної допомоги з розробки і використання компетентнісної моделі для системи розвитку трудових ресурсів. У документі розділяють поняття компетенція та компетентність, а наголос робиться на компетентності. Компетентності часто є основою для стандартів, які визначають рівень знань, умінь і навичок, що необхідні для успішності на робочому місці, а також можливі критерії вимірювання для оцінки компетентності досягнень. Модель компетентності Адміністрації з зайнятості та тренувань Міністерства праці США покладена в основу досягнення цілі «забезпечення доброї роботи кожному» (рис. 1.1).

Дев'ять рівнів моделі згруповані у блоки, що представляють професійні навички, знання та вміння, необхідні для успішної роботи в даній галузі або професії.

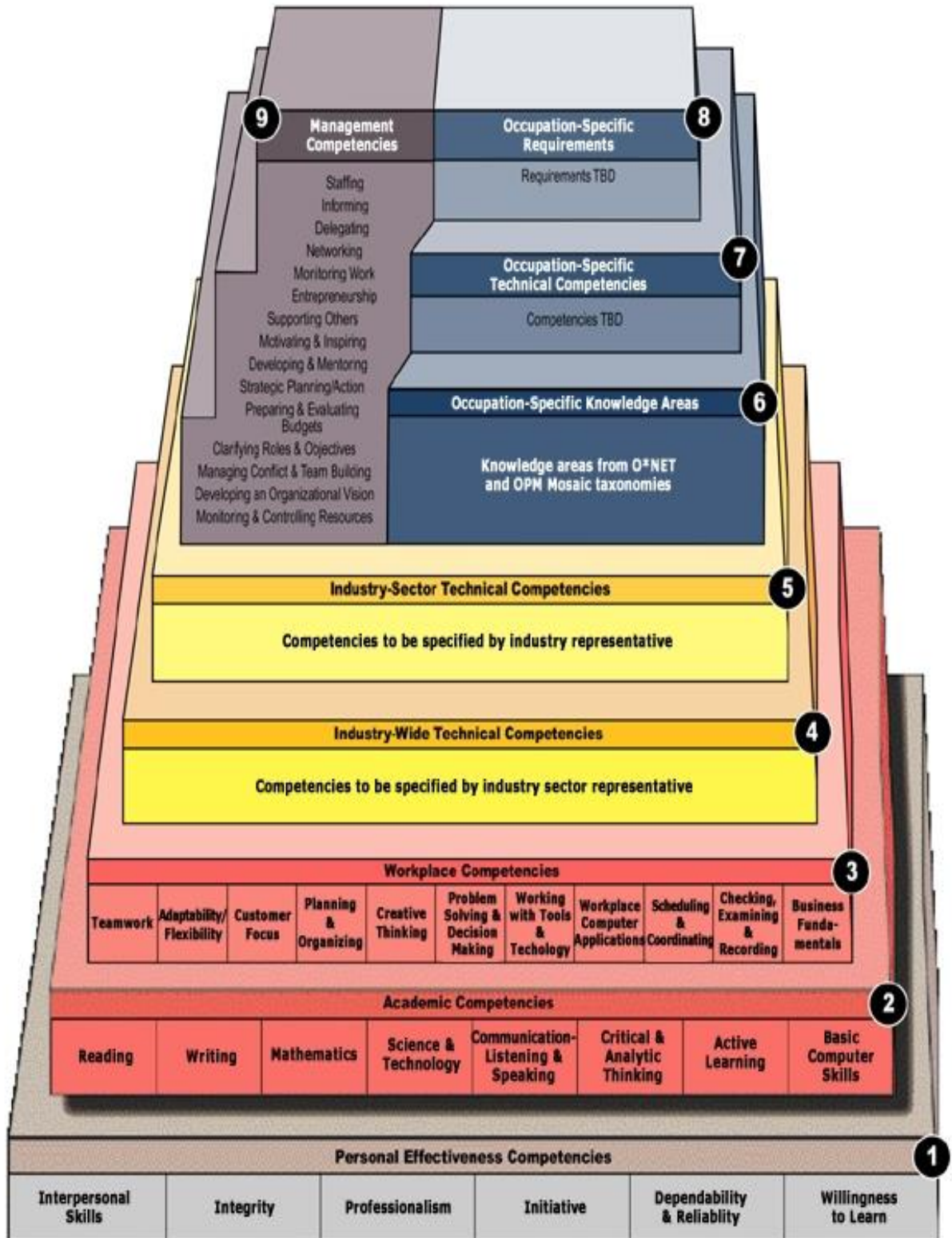

Рис. 1.1 Модель компетентностей Адміністрації з зайнятості та тренувань.

Загальні рамки компетентнісної моделі Clearinghouse[15]

Кожен рівень включає ряд взаємопов'язаних навичок:

1. фундаментальні компетенції (рівні 1-3);
2. пов'язані з галуззю (рівні 4-5);
3. пов'язані з професією та робочим місцем (рівні 6-9).

На базі цієї моделі компетентностей поширюються на велику кількість професій і галузей[15].

Незважаючи на розбіжності та різну термінологію, можна переконатися, що для всіх країн спільними вважаються уміння, які необхідні для реальної життєдіяльності — професійні, уміння застосовувати знання, отримання інформації, поновлення знань та продовження навчання, самоосвіти, соціальні та комунікативні уміння, уміння спілкуватися, вирішувати проблеми та конфлікти, працювати в команді, відчувати відповідальність тощо

1.2 Досвід закладів вищої освіти України щодо формування компетентностей у студентів-екологів

Станом на 2022 рік близько 88 закладів вищої освіти готують майбутніх спеціалістів-екологів[16]. Стандарт вищої освіти України за спеціальністю «Екологія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти затверджений і введений в дію наказом Міністерства освіти і науки № 1076 від 04 жовтня 2018 року. В цьому ж Стандарті вказано перелік компетентностей, які має опанувати майбутній фахівець. Назвемо їх ще раз.

Інтегральні компетентності - здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та вирішувати практичні проблеми у сфері екології, охорони довкілля і збалансованого природокористування, або у процесі навчання, що передбачає застосування основних теорій та методів наук про довкілля, та характеризуються комплексністю і невизначеністю умов.

Загальні компетентності - знання та розуміння предметної області та професійної діяльності; навички використання інформаційних і комунікаційних

технологій; здатність до адаптації та дії в новій ситуації; здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово; здатність спілкуватися іноземною мовою; здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності); здатність діяти соціально відповідально та свідомо; здатність проведення досліджень на відповідному рівні; здатність працювати в команді; навички міжособистісної взаємодії; здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт; здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні; здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності - знання та розуміння теоретичних основ екології, охорони довкілля та збалансованого природокористування; здатність до критичного осмислення основних теорій, методів та принципів природничих наук; розуміння основних теоретичних положень, концепцій та принципів математичних та соціально-економічних наук; знання сучасних досягнень національного та міжнародного екологічного законодавства; здатність до оцінки впливу процесів техногенезу на стан навколишнього середовища та виявлення екологічних ризиків, пов'язаних з виробничою діяльністю; здатність до використання основних принципів та складових екологічного управління; здатність проводити екологічний моніторинг та оцінювати поточний стан навколишнього середовища; здатність обґрунтовувати необхідність та розробляти заходи, спрямовані на збереження ландшафтно-біологічного різноманіття та формування екологічної мережі; здатність до участі в розробці системи управління та

поводження з відходами виробництва та споживання; здатність до використання сучасних інформаційних ресурсів для екологічних досліджень; здатність інформувати громадськість про стан екологічної безпеки та збалансованого природокористування; здатність до опанування міжнародного та вітчизняного досвіду вирішення регіональних та транскордонних екологічних проблем; здатність до участі в управлінні природоохоронними діями та/або екологічними проектами[16].

Важливо їх розглянути оскільки метою освітньо-професійної програми є саме формування знань, вмінь та компетентностей для застосування у професійній діяльності в сфері охорони довкілля. Хоча загальні компетентності майбутній випускник може застосовувати не лише під час роботи за спеціальністю. В стандарті вказані 13 загальних та 13 фахових компетентностей. Вони направлені на формування майбутнього спеціаліста в галузі екології та розвиток студента як особистості. Список загальних компетентностей вказаних в Стандарті можна доповнити такими компетентностями як ТВОРЧИСТЬ та САМОСТІЙНІСТЬ, оскільки вони є актуальними для будь-якого спеціаліста у сучасному світі. Їх студенти здобувають під час навчання, наприклад, при роботі з документами. На жаль в Стандарті ці компетентності відсутні.

РОЗДІЛ 2 МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

2.1 Методи діагностики літературних джерел та аналіз літературних методичних нормативних матеріалів щодо формування компетентностей майбутніх фахівців-екологів

Аналіз та діагностика наукових джерел, методичних та нормативних матеріалів це процес, що відрізняється від опрацювання інших джерел інформації. Він має бути вибіркоким та поетапним. Необхідно провести їх аналіз та дотриматись правил цитування.

У дослідженні аналіз наукової літератури виконує такі функції:

- виявляє здобутки науки, її досягнення і недоліки;
- сприяє визначенню основних тенденцій у поглядах фахівців на проблему з огляду на те, що вже зроблено в науці;
- дає змогу визначити актуальність, рівень розробленості проблеми, яку вивчає дослідник;
- дає матеріал для вибору аспектів і напрямів дослідження його мети і завдань, а також теоретичних побудов;
- забезпечує достовірність висновків і результатів пошуку здобувача, зв'язок його концепції із загальним розвитком теорії[18].

В роботі було проаналізовано методичні рекомендації щодо створення студентами різних документів (звіти з практик, реферати, курсові роботи, доповіді, наукові та кваліфікаційні роботи...) та їх оцінювання. Вимоги щодо написання тексту роботи зазвичай містять в собі вимоги до обсягу і структури, вимоги до складових вступу (актуальність теми, об'єкт і предмет дослідження, мета і завдання роботи, методологічна та теоретична основи дослідження, методи дослідження), вимоги до написання основної частини роботи (вірне оформлення розділів, дотримання правил цитування першоджерел, використання понятійно-

термінологічного апарату тощо), написання висновків, складання списку джерел та літератури, оформлення ілюстрацій. Приділяється увага захисту курсової роботи та доповіді.

Кожна з цих складових оцінюється в певну кількість балів. Загалом студент отримує за роботу 100 балів згідно з шкалою ECTS. В найбільшу кількість балів оцінюють основну частину роботи, до неї ж і наводиться найбільше вимог. Також зазвичай високо оцінюється захист роботи.

2.2 Методи збору та опрацювання інформації

В якості методу збору інформації нами було обрано соціологічні методи – **експертне опитування**.

Серед методів збору первинної інформації в соціології особливе місце займає метод опитування. Як показує аналіз вітчизняних і зарубіжних публікацій, що містять результати емпіричних соціологічних досліджень, 60-70% із них містять дані, отримані методом опитування того або іншого різновиду.

Авторитет і популярність цього методу пояснюється цілим комплексом причин. З його допомогою можна одержати таку інформацію, що не завжди відображена в документальних джерелах, не завжди доступна прямому спостереженню.

Опитування ґрунтуються на висловленнях окремих осіб і дозволяють одержати інформацію про мотиви, внутрішні стимули, інтереси і т.п., і в цьому плані воно часто буває просто незамінним. У той же час метод опитування не є «монополією» тільки соціології. Він давно з успіхом застосовується в цілому ряді інших галузей знань, де для одержання інформації дослідник звертається до людини з питаннями. Статистики, юристи, політологи, лікарі, журналісти, педагоги, психологи використовують цей метод для одержання необхідної інформації. Звісно ж у кожній із названих сфер метод опитування має свої специфічні особливості.

До переваг методу опитування відноситься також його універсальність, що полягає в тому, що при опитуванні реєструються і мотиви діяльності індивідів і результати їхньої діяльності.

Отже, опитування - це метод збору соціальної інформації про досліджуваний об'єкт під час безпосереднього (інтерв'ю) або опосередкованого (анкетування) соціально-психологічного спілкування соціолога й респондента шляхом реєстрації відповідей респондентів на сформульовані запитання.

Мистецтво використання цього методу складається в тому, щоб знати: кого запитувати, як запитувати, які задавати питання, як переконатися в тому, що можна вірити отриманим відповідям і, нарешті, чи не можна одержати необхідну інформацію іншими методами дослідження.

Найважливіше значення в соціологічному дослідженні має достовірність отриманої інформації. Для одержання достовірної інформації необхідно, щоб респондент:

- сприйняв потрібну інформацію; правильно зрозумів її;
- зміг згадати, якщо це потрібно, про події минулого;
- вибрав адекватну відповідь на питання, що задається;
- зміг адекватно висловити в словах обрану їм відповідь;
- потрібно, щоб респондент не тільки міг, але і хотів щиро відповісти на питання[19].

Соціологічне дослідження – система логічно послідовних методологічних, методичних та організаційно-технічних процедур, для отримання наукових знань про соціальне явище, процес. У сучасній соціологічній літературі виділяють такі найважливіші функції соціологічного дослідження: пізнавальну, методологічну, практичну, інформаційну, управлінську.

Пізнавальна функція полягає в тому, що соціологічні дослідження відкривають нові знання про функціонування і розвиток суспільства та його окремих сфер, про сутність соціальних явищ і процесів, роль людини в них, дають змогу побудувати цілісну картину реального життя соціуму, спрогнозувати його розвиток.

Методологічна функція забезпечує реалізацію міждисциплінарного зв'язку, соціології з іншими науками про людину і суспільство, що зумовлює нові підходи у вивченні соціальної дійсності, важливі відкриття на межі різних наукових напрямів.

Практична функція полягає у виробленні практичних заходів з вдосконалення соціальної реальності, ефективного соціального контролю за соціальними процесами.

Інформаційна функція сприяє отриманню соціальної інформації щодо стану і тенденції розвитку явищ і процесів суспільного життя, функціонування соціальних спільнот, груп, окремих індивідів, їх потреб, мотивів, реальної та вербальної поведінки, громадської думки, що формує інформаційну базу пізнання соціальної реальності.

Управлінська функція забезпечує соціальне управління на всіх рівнях функціонування соціуму, зворотний зв'язок між суб'єктами (владними, адміністративними структурами, керівниками підприємств, організацій) та об'єктами (населенням, окремими соціальними групами, працівниками) управління, вироблення науково обґрунтованих управлінських рішень.

У проведенні соціологічних досліджень виділяють чотири послідовних, логічно і змістовно взаємопов'язаних етапи:

1. Підготовчий. Полягає у виробленні програми та інструментарію – анкети, бланка інтерв'ю, бланка фіксування результатів спостереження, аналізу документів тощо;
2. Збір первинної соціологічної інформації. Відбувається він за допомогою опитування, спостереження, аналізу документів, експерименту;
3. Упорядкування та обробка зібраної інформації;
4. Аналіз обробленої інформації, підготовка звіту, формулювання висновків, розробка рекомендацій.

Специфіка кожного з етапів залежить від конкретного виду соціологічного дослідження, які виділяють залежно від узятих за основу критеріїв, найважливішими

з яких є мета дослідження, глибина потрібного аналізу, метод збирання первинної соціологічної інформації, об'єкт дослідження, терміни проведення, відносини між замовником і виконавцем, сфера соціальної дійсності, яку вивчають[20].

Під час масових опитувань (анкетування, інтерв'ю) джерелом соціальної інформації про певні аспекти об'єкта є представники цього самого об'єкта. Однак іноді необхідно одержати спеціальну інформацію, яка може надходити тільки від компетентних осіб – експертів, які мають глибокі знання про предмет чи об'єкт дослідження. Саме в цьому полягає особливість експертного опитування.

На відміну від масового опитування програма опитування експертів не така деталізована і має переважно концептуальний характер. Метод експертної оцінки поширений у розвідувальних і проблемних дослідженнях для одержання попередніх відомостей про об'єкт, предмет аналізу, для уточнення гіпотез і завдань дослідження, для визначення умов експерименту, а також при оцінюванні його ефективності[21].

Позитивом методу є:

- невелика група експертів (20-30 чол.) за досить короткий термін надає кваліфіковану оцінку;
- група експертів може визначити напрямки вирішення проблеми;
- експерти формулюють прогноз перебігу дії, явища, процесу.

Процедура проведення експертного опитування складається з трьох етапів:

- 1) підбір експертів;
- 2) проведення опитування експертів;
- 3) обробка та аналіз експертних оцінок.

Судження експертів – це результат інтуїтивно-логічного аналізу з використанням їхнього професійного та соціального досвіду[22].

Для проведення опитування серед студентів-екологів було обрано програмне забезпечення Google Forms. Це програмне забезпечення для адміністрування опитування, що входить до складу безкоштовного вебпакету Google Docs Editors,

пропонованого Google. Воно дозволяє користувачам створювати та редагувати опитування в Інтернеті. Зібрану інформацію можна автоматично внести в електронну таблицю та створити графіки[23,24].

РОЗДІЛ 3 САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ ЗІ СТВОРЕННЯ ДОКУМЕНТІВ ЯК ШЛЯХ ЗДОБУТТЯ ЗАГАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

3.1 Результати опитування, щодо отримання студентами загальних компетентностей під час створення документів

Під час аналізу ОПП було виявлено що деякі загальні компетентності, що здобуваються студентами під час навчання відсутні. Було проведено соціологічне опитування, щодо отримання студентами певних загальних компетентностей завдяки створенню документів під час навчання. З ОПП для опитування було обрано такі вміння як здатність організувати та визначати цілі і завдання власної та колективної діяльності; вміння презентувати результати власної і колективної наукової, професійної чи дослідної діяльності; вміння опрацьовувати, осмислювати та аналізувати професійно орієнтовані та загальнонаукові джерела, в тому числі іншомовні. Самостійно було сформульовано такі вміння, здатність до творчості, системного творчого мислення; вміння використовувати правила цитування першоджерел; самостійність, вміння лаконічно та науково обґрунтовано викладати у письмовому вигляді свої думки та складати доповіді; вміння використовувати професійний понятійно-термінологічний апарат; вміння формулювання висновків на певних етапах та при завершенні створення документа; вміння створення власних ілюстративних матеріалів (графіки, таблиці, рисунки, картосхеми тощо) для супроводу будь-якого документа.

Доцільним може бути внесення до ОПП компетентностей, які було сформульовано і для підтвердження здобуття студентами-екологами цих компетентностей було проведено соціологічне опитування. У даному соціологічному опитуванні студенти-екологи мали з власного досвіду вказати чи сформувались в них загальні компетентності під час створення курсових робіт,

Для того, щоб з'ясувати чи формуються у студентів визначені нами компетенції було проведено соціологічне опитування серед студентів 2-6 курсів ННІ екології. Воно проводилось у вересні 2022 за допомогою Google Forms року. Було задіяно 50 респондентів.

На Вашу думку, робота над створенням різноманітних документів під час навчання в університеті формує у Вас

...здатність організувати та визначати цілі і завдання власної та колективної діяльності?

50 ответов

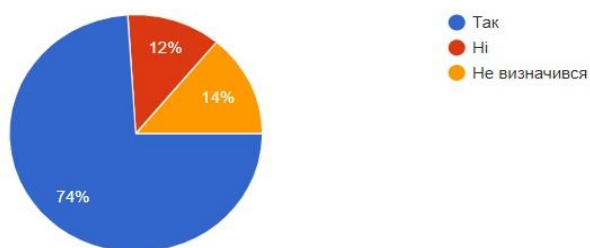

Рис. 3.1 Відповіді на питання щодо здобуття здатності організувати та визначати цілі і завдання власної та колективної діяльності під час роботи з документами

Так, на питання « На Вашу думку, робота над створенням різноманітних документів під час навчання в університеті формує у Вас здатність організувати та визначати цілі і завдання власної та колективної діяльності?» 74% (37 чоловік) респондентів відповіли ТАК, 12% (6 чоловік) НІ, і 14% (7 чоловік) не визначилися. Таким чином, більша частина опитаних згодна з тим, що дана компетентність була сформована в них завдяки роботі з документами.

...здатність до творчості , системного творчого мислення?

50 ответов

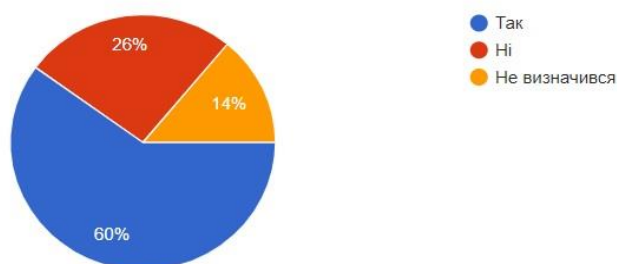

Рис. 3.2 Відповіді на питання щодо здобуття здатності до творчості та системного творчого мислення під час роботи з документами

Згодні з тим, що робота з документами під час навчання здатності до творчості та системного творчого мислення 60% (30 студентів), не згодні 26% (13 студентів) і 14% (7 студентів) не визначилися.

... вміння презентувати (презентація, доповідь на семінарах, конференціях, при захисті наукових робіт тощо) результати власної і колективної професійної, дослідної та наукової діяльності?

50 ответов

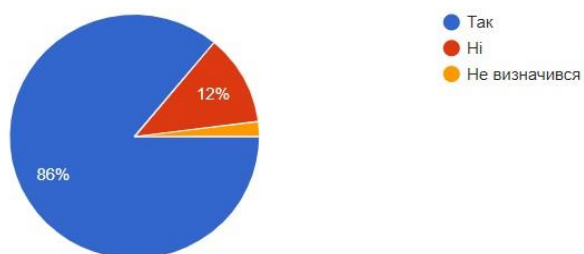

Рис. 3.3 Відповіді на питання щодо вміння презентувати результати власної і колективної професійної, дослідної та наукової діяльності під час роботи з документами

86% (43 респонденти) опитаних студентів вважають що робота з документами сформувала в них вміння презентувати результати власної і колективної професійної, дослідної та наукової діяльності, 12% (6 респондентів) не згодні з таким твердженням і лише 2% (1 респондент) не визначилися.

... вміння опрацювати, осмислювати та аналізувати професійно орієнтовані та загальнонаукові джерела (в тому числі іншомовні)?

50 ответов

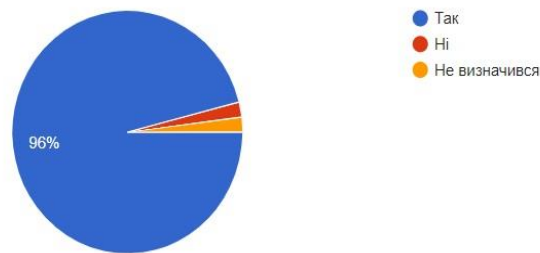

Рис. 3.4 Відповіді на питання щодо вміння опрацювати, осмислювати та аналізувати професійно орієнтовані та загальнонаукові джерела (в тому числі іншомовні) під час роботи з документами

Вміння опрацювати, осмислювати та аналізувати професійно орієнтовані та загальнонаукові джерела (в тому числі іншомовні) завдяки роботі з документами сформувалось у 96% (48 чоловік) опитаних, 2% (1 людина) не згодні з таким твердженням та ще 2 % (1 людина) не визначилися.

... вміння створення власних ілюстративних матеріалів (графіки, таблиці, рисунки, картосхеми тощо) для супроводу будь-якого документу?
50 ответов

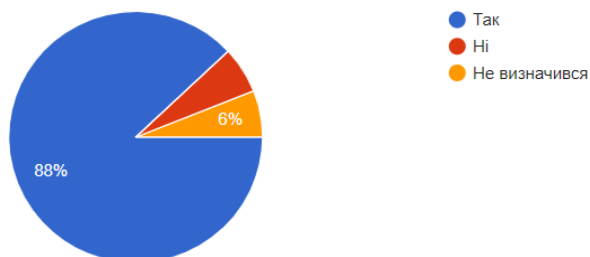

Рис 3.5 Відповіді на питання щодо вміння створення власних ілюстративних матеріалів (графіків, таблиць, рисунків, картосхем тощо) для супроводу будь-якого документу під час роботи з документами

На зпитання « На Вашу думку, робота над створенням різноманітних документів під час навчання в університеті формує у Вас вміння створення власних ілюстративних матеріалів (графіків, таблиць, рисунків, картосхем тощо) для ілюстрації будь-якого документу?» стверджувально відповіли 88% (44 людини) опитаних, 6% (3 людини) не погодились і ще 6% (3 людини) не визначились.

...вміння використовувати правила цитування першоджерел?
50 ответов

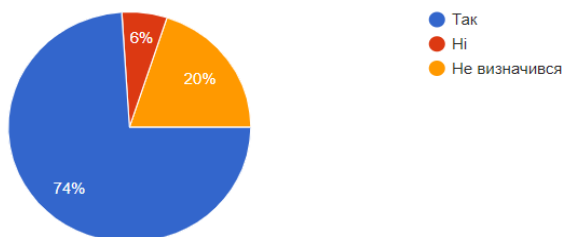

Рис. 3.6 Відповіді на питання щодо вміння використовувати правила цитування першоджерел під час роботи з документами

Згодні з тим що після роботи з документами під час навчання в них сформувалось вміння використовувати правила цитування першоджерел 74% (37 чоловік) респондентів, не згодні з цим 6% (3 людини) опитаних респондентів і 20% (10 чоловік) не визначилися.

...лаконічно та науково обґрунтовано викладати у письмовому вигляді свої думки та складати доповіді?

50 ответов

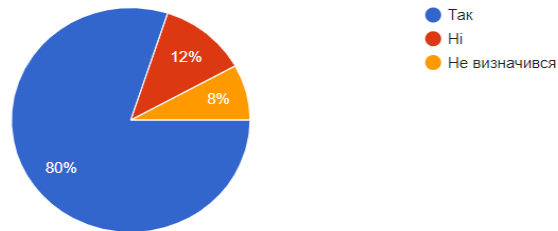

Рис. 3.7 Відповіді на питання щодо вміння лаконічно та науково обґрунтовано викладати у письмовому вигляді свої думки та складати доповіді під час роботи з документами

80% (40 чоловік) опитаних студентів згодні що, після роботи з документами навчилися лаконічно та науково обґрунтовано викладати у письмовому вигляді свої думки та складати доповіді. З таким твердженням не згодні 12% (6 чоловік) та не визначилися 8% (4 чоловіка) опитаних студентів.

... вміння використовувати професійний понятійно-термінологічний апарат?

50 ответов

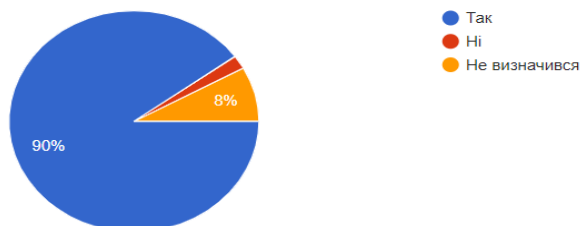

Рис. 3.8 Відповіді на питання щодо вміння використовувати професійний понятійно-термінологічний апарат під час роботи з документами

Вміння використовувати професійний понятійно-термінологічний апарат отримали завдяки роботі з документами 90% (45 чоловік) респондентів, 2% (1 чоловік) з цим твердженням не згодні і 8% (4 чоловіка) не визначилися.

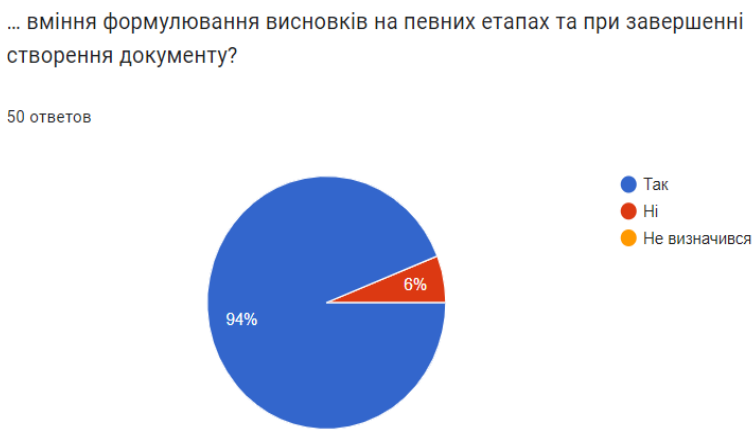

Рис. 3.9 Відповіді на питання щодо вміння формулювання висновків на певних етапах та при завершенні створення документа під час роботи з документами

Згодні з тим, що створення документів під час навчання формує в них вміння формулювання висновків на певних етапах та при завершенні створення документа 94% (47 чоловік) опитаних студентів-екологів. Не згодні з цим 6% (3 чоловіки) опитаних.

...самостійність, наполегливість та цілеспрямованість у досягненні мети професійної та науково-дослідницької діяльності?

50 ответов

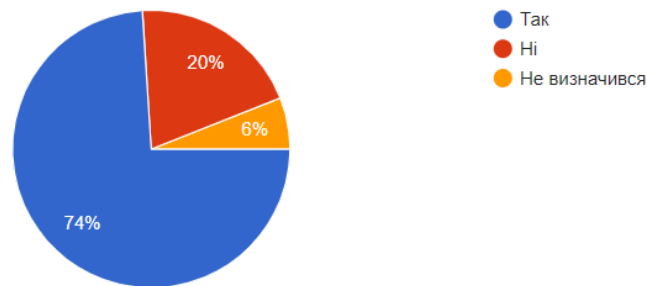

Рис. 3.10 Відповіді на питання щодо самостійності, наполегливості та цілеспрямованості у досягненні мети професійної та науково-дослідної діяльності під час роботи з документами

74% (37 чоловік) опитаних студентів згодні з твердженням що створення документів під час навчання у вищому навчальному закладі формує у них самостійність, наполегливість та цілеспрямованість у досягненні мети професійної та науково-дослідної діяльності. 20% (10 чоловік) з цим твердженням не згодні і 6% (3 чоловіка) не визначилися.

Опитування підтверджує те, що студенти здобувають під час роботи з документами такі компетентності як ТВОРЧИСТЬ та САМОСТІЙНІСТЬ, які на жаль відсутні в освітньо- професійній програмі бакалаврів 101 «Екологія».

3.2 Аналіз методичних рекомендацій щодо виконання курсових робіт

Під час аналізу ОПП було виявлено відсутність таких важливих загальних компетентностей, як ТВОРЧИСТЬ та САМОСТІЙНІСТЬ. У сучасному світі для спеціаліста у сфері екології важливо їх отримати для успішної роботи. Ці загальні компетентності можна здобути зокрема завдяки створенню документів. Студенти-екологи, навчаючись в університеті, здобувають таке важливе вміння працювати з

документами. Вони займаються оформленням звітів, запитів, підготовкою до доповідей тощо. Курсова робота є гарним початком для отримання таких компетентностей. Зазвичай саме курсова робота є першим документом, що створює студент під час навчання ще на першому курсі. При цьому студенту важливо мати чіткі вимоги, рекомендації та критерії оцінювання для розуміння вірності виконання як конкретної роботи, так і інших робіт надалі.

Під час виконання досліджень було опрацьовано значну кількість Методичних рекомендацій щодо підготовки та захисту курсових робіт для студентів різних форм навчання і спеціальностей, що пов'язані з екологією та охороною навколишнього середовища. Визначено, що різні заклади вищої освіти України надають студентам значний перелік методичних рекомендацій, необхідні для формування певних компетентності.

Кафедра екологічної безпеки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності Інституту цивільного захисту опублікувала Методичні вказівки до виконання курсової роботи для курсантів та студентів напряму підготовки 6.040106 «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування» (нині спеціальність 101 Екологія). Вони пропонують декілька етапів підготовки, тематики та структури, написання тексту та критерії оцінювання курсової роботи.

Наведено два етапи підготовки курсової роботи– вибір теми та планування підготовки написання. При виборі теми студенту рекомендується обирати окремі аспекти якоїсь проблеми та обрати тему, що буде націленою на застосування певних методів дослідження. Суть досліджуваної проблеми має бути відображена в назві роботи. Планування підготовки написання курсової роботи має складатись з складання попереднього плану та обробки фондових джерел та літератури.

В тематиці та структурі курсових робіт наводяться, як приклад, конкретні теми курсових робіт . Виходячи з них надаються можливі формулювання об'єкту та предмету дослідження, мети роботи, формування поставлених завдань, матеріалів та

обладнання що використовуються в роботі, описуються етапи виконання досліджень.

Вимоги щодо написання тексту курсової роботи включають вимоги до обсягу і структури, детальний розгляд складових частин вступу (актуальність теми, об'єкт і предмет дослідження, мета і завдання роботи, методологічна та теоретична основи дослідження, методи дослідження), написання основної частини роботи (вірне оформлення розділів та обов'язковість посилань на першоджерела), написання висновків, складання списку джерел та літератури та загальні правила оформлення тексту. Приділяється увага підготовці до захисту курсової роботи і порядку захисту.

Критерії оцінювання надаються у вигляді таблиці згідно з якою оцінювання виглядає так:

- Оформлення тексту роботи – до 15 балів
- Особистий внесок студента – до 10 балів
- Повнота та висвітлення теми – до 20 балів
- Чіткість і обґрунтованість висновків – до 15 балів
- Ілюстративна частина – до 10 балів
- Доповідь під час захисту – до 20 балів
- Відповіді на запитання – до 10 балів

Також наведено ряд показників за якими оцінюється якість роботи загалом. Вони відносяться як до тексту роботи, так і до її захисту. Присутні додатки зі зразками оформлення[25].

Кафедра екології, охорони навколишнього середовища та збалансованого природокористування Полтавської державної аграрної академії у 2017 році надала методичні рекомендації для написання курсових робіт з дисципліни «Загальна екологія та неоекологія» студентами факультету агротехнологій та екології спеціальності «Екологія». В цих рекомендаціях вказано правила оформлення, обсяг та план майбутньої курсової роботи. Наявні приклади оформлення задач та списку

використаної літератури як в пані так і в додатках. Також є список рекомендованої літератури проте на жаль відсутні прописані критерії їх оцінювання[26].

Ця ж кафедра опублікувала у 2016 році методичні рекомендації для студентів денної форми навчання спеціальності «Екологія» для виконання курсових робіт з дисципліни «Екологічна експертиза», які дещо відрізняються від попередніх. Ці рекомендації включають тематику, зміст, хід виконання та вимоги до оформлення курсових робіт, їх рецензування, захист і оцінювання, список літератури.

Студентам пропонується пов'язати тему з темою дипломної роботи, місцем проходження практики або ж обрати будь яку іншу тему самостійно. Надається орієнтовний перелік тем та приклад змісту курсової роботи.

Хід виконання курсової роботи на думку авторів має складатись з 5 етапів:

I етап – обґрунтування необхідності проведення екологічної експертизи проекту, чинних об'єктів чи комплексів, екологічної ситуації;

II етап – полягає у вивченні та аналізі даних щодо фізико-географічних, кліматичних умов і рельєфу місцевості, умов землекористування, наявності об'єктів промисловості, природно-заповідного фонду;

III етап – визначають потенційний чи фактичний вплив господарської діяльності на основні показники стану навколишнього природного, техногенного та соціального середовища;

IV етап – виконують комплексне оцінювання впливів проектованої діяльності на навколишнє середовище з урахуванням часткових оцінок за умов реалізації комплексу заходів щодо забезпечення нормативного стану навколишнього середовища.

Далі надаються вимоги оформлення титульного листа, змісту, вступу, всіх частин курсової роботи, рисунків, таблиць, літературних посилань.

Оцінювання тексту та захисту роботи визначається оцінками "Відмінно", "Добре", "Задовільно", "Незадовільно".

"Відмінно" – в роботі було повністю розкрито тему, проведено глибокий аналіз матеріалів про об'єкт дослідження, є творчий підхід в роботі, обґрунтовані висновки. Під час захисту студент вільно володіє інформацією про результати проведеного дослідження і відповідає на всі питання комісії.

"Добре" - робота виконана на достатньо високому рівні, тема дослідження розкрита повно, висновки і пропозиції сформульовані правильно, проте є неточності або деякі помилки.

"Задовільно" - робота виконана на достатньому рівні, достатньо висвітлена тема дослідження, висновки вірні, проте недостатньо аргументовані, на захисті студент відповів не на всі запитання.

"Незадовільно" - робота не відповідає наведеним вимогам.

Студентам також пропонується список рекомендованих літературних джерел та додатки з прикладами оформлення таблиць і титульного листа[27].

Кафедра екології факультету природничо-географічної освіти та екології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова у 2019 році опублікувала методичні рекомендації з підготовки та захисту курсових робіт для студентів денної та заочної форм навчання зі спеціальності 101 «Екологія». Вони складаються з рекомендацій до основних етапів підготовки та виконання роботи, її структури, процедури встановлення фактів академічного плагіату в роботах, порядок захисту магістерської роботи, процедури публічного захисту, списку використаних джерел.

Авторами підкреслюється важливість допомоги наукового керівника під час роботи та виділяється 10 етапів підготовки та виконання курсової роботи. Ці етапи виглядають так:

1. Вибір теми та її затвердження;
2. Визначення мети, предмету, об'єкту дослідження, розробка завдання та складання поетапного плану виконання курсової роботи;
3. Опрацювання джерел літератури;

4. Збирання фактичного матеріалу та проведення експерименту;
5. Обробка матеріалу із застосуванням сучасних методів статистичного аналізу;
6. Написання першого варіанту тексту, подання його на ознайомлення науковому керівнику;
7. Усунення недоліків написання варіанту тексту, оформлення рукопису курсової роботи;
8. Подання роботи студента до розгляду на кафедрі для визначення стану її готовності до захисту;
9. Довідка комісії з академічної етики (щодо наявності в роботі факту академічного плагіату);
10. Захист.

Далі надається структура роботи, перераховуються вимоги до неї. Акцентується увага на процедурі встановлення фактів академічного плагіату.

Перераховуються різновиди академічного плагіату, такі як компіляція, парафраза та ін. Приділяється багато уваги і порядку захисту курсових робіт. Так після закінчення роботи над текстом курсової починається підготовка до публічного захисту, що включає:

- збір необхідних документів;
- підготовку доповіді;
- підготовку ілюстраційного матеріалу;
- попередній захист.

Текст доповіді студент має будувати відповідно логіці проведеного ним дослідження та складатися з:

- вступної частини - включає актуальність досліджуваної теми, об'єкт та предмет дослідження, мету та завдання, а також методи і методики застосовані під час проведення дослідження

- основної частини - демонстрація результатів дослідження та узагальнення отриманої інформації
- заключної частини – висновки та рекомендації

В додатках студентам пропонуються приклади оформлення курсової та приклади тем для її написання[28].

Отже, рекомендації до написання курсових робіт можуть відрізнятися. Так само і критерії оцінювання зазвичай розбігаються та аргументуються по-різному. Розходяться досить часто навіть запропоновані авторами етапи створення курсових робіт. Хоча звичайно є і деталі, на які більшість авторів акцентують увагу. Це, наприклад, висновки, що робить студент наприкінці роботи. Дуже важливо, щоб вони відповідали поставленим на початку задачам, були лаконічними та змістовними.

3.3 Розроблені критерії оцінювання курсових робіт

Створення таких документів, як курсові роботи, звіти з практик, реферати, доповіді, наукові та кваліфікаційні роботи є важливою частиною навчання у вищому навчальному закладі. Чіткі рекомендації та критерії оцінювання допомагають студенту як під час роботи, так і при формуванні компетентностей. Першим документом, який створюють студенти є курсова робота. Саме тому було розроблено деталізовані критерії оцінювання цих робіт. Максимальна кількість балів, яку можна отримати за умов повного дотримання цих вимог – 100 балів. Таке оцінювання відповідає шкалі оцінювання ECTS.

Таблиця 3.1

Критерії оцінювання курсової роботи[27,28]

Параметри оцінювання	Бали	Критерії оцінювання	Бали
Вступ	1-10 балів	правильність визначення мети, завдань, об'єкта та	0-2 бал.

		предмета дослідження	
		обґрунтування методологічної основи дослідження	0-2 бал.
		повнота та відповідність поставлених завдань меті та загальній структурі роботи	0-2 бал.
		аргументованість та обґрунтування актуальності дослідження та регіону, розкриття сутності і стану вивчення проблеми	0-2 бал.
		обґрунтування теоретичної основи дослідження	0-2 бал.
Основний зміст	1-30 балів	грамотність (відсутність орфографічних та пунктуаційних помилок)	0-2 бал
		стилістика (дотримання вимог наукового або науково-публіцистичного стилю)	0-2 бал
		дотримання вимог технічного оформлення	0-2 бал
		дотримання кількісних пропорцій в обсягах підрозділів та підпунктів	0-2 бал
		повнота розкриття змісту роботи в кожному із розділів та у відповідності до поставлених завдань	0-3 бал
		висвітлення сучасного стану вивчення та вирішення питання	0-2 бал
		відповідність змісту курсової роботи темі та затвердженому плану	0-2 бал
		ступінь розкриття теоретичних аспектів проблеми, обраної для дослідження	0-2 бал
		коректність використання понятійно-термінологічного апарату	0-2 бал
		наявність критичних співставлень та узагальнень різних точок зору та підходів до постановки та розв'язання проблеми	0-3 бал
		ступінь використання фактологічного матеріалу	0-2 бал
		глибина аналізу висвітлення проблеми	0-3 бал

		дослідження у вітчизняній та закордонній практиці	
		наявність власних точок зору та узагальнень за результатами пошуково-аналітичної роботи у кожному розділі/підрозділі роботи	0-3 бал
Ілюстра- тивний матеріал	1-10 балів	обґрунтованість та доцільність подачі ілюстративного матеріалу в роботі	0-2 бал.
		наявність посилання на ілюстративний матеріал безпосередньо у тексті роботи	0-1 бал.
		аналіз поданого ілюстративного матеріалу	0-2 бал.
		актуальність інформації, представленої в ілюстративному матеріалі	0-1,5 бал.
		дотримання вимог технічного оформлення ілюстративного матеріалу	0-1,5 бал.
		естетичний вигляд ілюстративного матеріалу	0-1 бал.
		наявність посилань на першоджерела, з яких було взято ілюстративний матеріал; наявність власного, самостійно створеного (авторського) ілюстративного матеріалу (таблиць, діаграм, схем та ін.)	0-1 бал.
Висновки	1-10 балів	відповідність висновків поставленим завданням та загальній структурі роботи	0-2 бал.
		повнота та аргументованість висновків і узагальнень	0-2 бал.
		дотримання логічності викладу висновків;	0-2 бал.
		наявність практичних рекомендацій;	0-2 бал.
		самостійність висновків, наявність та	0-2 бал.

		обґрунтованість власної точки зору щодо того чи іншого питання	
Список використаних джерел	1-10 балів	обсяг використаних при написанні роботи першоджерел (не менше 15)	0-2 бал.
		Доцільність та науковість використаних при написанні роботи першоджерел	0-3 бал.
		використання матеріалів навчальної літератури (навчальних посібників та підручників)	0-1 бал.
		використання матеріалів наукової та науково-методичної літератури (монографій, періодичних видань, авторефератів та текстів дисертацій та ін.)	0-1 бал.
		використання Інтернет-ресурсів	0-1 бал.
		дотримання вимог технічного оформлення та бібліографічного опису використаних джерел	0-1 бал.
		використання законодавчих матеріалів, нормативно-правових документів, стандартів; використання іноземних джерел	0-1 бал.
Посилання	1-3 балів	дотримання етики посилань на першоджерела	0-1 бал.
		дотримання вимог технічного оформлення посилань на першоджерела	0-1 бал.
		адекватність посилань та відповідність посилань списку використаних джерел	0-1 бал.
Доповідь на захисті	1-9 балів	вміння чітко, стисло та послідовно викласти основні результати дослідження	0-3 бал.
		вміння виділяти головне, основні та другорядні ознаки, властивості, якості, фактори	0-2 бал.
		культура мовлення; ораторські навички	0-2 бал.
		стилістика (дотримання вимог наукового або науково-публіцистичного стилю)	0-2 бал.

Мульти-медійний супровід доповіді	1-9 балів	дотримання вимог технічного оформлення слайдів	0-1,5 бал.
		відсутність орфографічних та пунктуаційних помилок	0-1,5 бал.
		повнота відображення результатів дослідження на слайдах	0-1,5 бал.
		гармонічне наповнення та естетичне оформлення слайдів	0-1,5 бал.
		якість та інформативність ілюстративного матеріалу, представленого на слайдах	0-1,5 бал.
		відповідність інформаційного навантаження слайдів тексту доповіді	0-1,5 бал.
Відповіді на запитання	1-9 балів	повнота, глибина, обґрунтованість відповідей на питання	0-2 бал.
		володіння понятійним апаратом, фактичним матеріалом з теми, предмету, суміжних дисциплін	0-2 бал.
		аргументований захист своїх переконань та доведення думки	0-2 бал.
		вміння послідовно викладати власну думку, формулювати власні судження та висновки	0-1,5 бал.
		культура мовлення; ораторські навички при веденні дискусії	0-1,5 бал.
<u>Всього</u>	100 балів		

Варто зазначити, що важливу роль грає захист курсової роботи. Захист курсової роботи це результат виконаної роботи. Гарна доповідь та її мультимедійний супровід не менш необхідні, оскільки навіть найкращу роботу може спалюжити погана її презентація. Саме тому захист роботи оцінюється в 27 балів. Це вагома

частина оцінки за роботу в цілому, тому без гарної доповіді студент не зможе отримати високу оцінку.

Таким чином, при чіткому дотриманні вимог щодо оформлення документів (звітів з практик, рефератів, курсових робіт, доповідей, наукових та кваліфікаційних робіт) на різних етапах навчання, можна стверджувати, що студент отримує певні компетентності. Це зокрема такі загальні компетентності, як ТВОРЧИСТЬ та САМОСТІЙНІСТЬ, що допоможе студентам у майбутній професійній діяльності як у сфері екології, так і у будь-яких інших сферах їхньої діяльності.

РОЗДІЛ 4 РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РОЗШИРЕННЯ ОПП «ЕКОЛОГІЯ»

Аналіз ОПП «Екологія» показав відсутність таких важливих компетентностей, як ТВОРЧІСТЬ ТА САМОСТІЙНІСТЬ. Під час соціологічного опитування студентів на предмет отримання ними певних компетентностей завдяки роботі з документами було досліджено формування в них певних загальних компетентностей, зокрема таких як ТВОРЧІСТЬ та САМОСТІЙНІСТЬ студенти підтвердили, що в них сформувалися вказані компетентності. Тому пропонується виділити ці компетентності, як необхідні для студентів при створенні документів під час навчання в університеті та для їх майбутньої професійної діяльності.

У зв'язку з цим запропоновано розширити перелік загальних компетентностей до ОПП «Екологія» (бакалаврат) спеціальності 101 «Екологія» такими загальними компетентностями як ТВОРЧІСТЬ та САМОСТІЙНІСТЬ.

В роботі було проведено аналіз методичних рекомендацій різних університетів, щодо вимог до створення курсових робіт та їх оцінювання. Після аналізу було розроблено деталізовані критерії оцінювання курсових робіт студентів. Деталізація критеріїв оцінки курсових робіт, рефератів, наукових та кваліфікаційних робіт допоможе студентам-екологам у створенні документів в майбутній професійній діяльності та у здобутті певних компетентностей. Зокрема таких загальних компетентностей як ТВОРЧІСТЬ та САМОСТІЙНІСТЬ.

ВИСНОВКИ

1. Отже, в сучасній науково-педагогічній літературі є багато трактувань понять «компетенція» та «компетентність», але все ж це різні поняття, які варто розрізняти.
2. Досвід багатьох країн світу щодо здобуття компетентностей студентами у закладах вищої освіти є широким та різноманітним. Кожна країна обрала свій шлях і продовжує змінювати та примножувати компетентності що здобуваються випускниками оскільки ринок праці як і світ взагалом змінюється кожного дня.
3. Аналіз Стандарту ОПП 101 «Екологія» показав відсутність таких важливих загальних компетентностей як ТВОРЧИСТЬ та САМОСТІЙНІСТЬ. Вони здобуваються студентами під час навчання та являються надзвичайно важливими для подальшої діяльності студентів-екологів.
4. В якості методу соціологічного опитування було обране експертне опитування. Перевагою методу є те, щоневелика група експертів за досить короткий термін надає кваліфіковану оцінку. В даному випадку студенти відповідають на питання, щодо отримання ними вмінь завдяки роботі з документами. Це були такі вміння, як здатність організувати та визначати цілі і завдання власної та колективної діяльності; вміння презентувати результати власної і колективної наукової, професійної чи дослідної діяльності; вміння опрацьовувати, осмислювати та аналізувати професійно орієнтовані та загальнонаукові джерела, в тому числі іншомовні; вміння, здатність до творчості, системного творчого мислення; вміння використовувати правила цитування першоджерел; самостійність, вміння лаконічно та науково обґрунтовано викладати у письмовому вигляді свої думки та складати доповіді; вміння використовувати професійний понятійно-термінологічний апарат; вміння формулювання висновків на певних етапах та при завершенні створення документа; вміння

створення власних ілюстративних матеріалів (графіки, таблиці, рисунки, картосхеми тощо) для супроводу будь-якого документа.

5. Проведене соціологічне опитування серед студентів ННІ Екології підтверджує те, що студенти здобувають під час роботи з документами такі компетентності як ТВОРЧІСТЬ та САМОСТІЙНІСТЬ, які відсутні в освітньо- професійній програмі бакалаврів 101 «Екологія».
1. Критерії оцінювання курсових робіт в методичних рекомендаціях навчальних закладів зазвичай розбігаються та аргументуються по-різному. Розходяться досить часто навіть запропоновані авторами етапи створення курсових робіт. Хоча звичайно є і деталі, на які більшість авторів акцентують увагу та оцінюють вагомо. Так, високо оцінюють основну частину роботи та її захист.
2. При дотриманні запропонованих вимог щодо оформлення студентами документів (звітів з практик, рефератів, курсових робіт, доповідей, наукових та кваліфікаційних робіт) студент отримує певні компетентності. Зокрема такі загальні компетентності, як ТВОРЧІСТЬ та САМОСТІЙНІСТЬ, що допоможе студентам у подальшому не лише в сфері екології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII : станом на 27 жовт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 03.10.2022).
2. Енциклопедія освіти / Академія педагогічних наук України, за заг. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с
3. Морозов С. М., Шкарапута Л. М. Словник іншомовних слів. Київ: «Наукова думка», 2000. 680 с.
4. Практичний словник синонімів української мови. Київ: Українська книга, 2000. 480 с
5. Н. М. Бібік та ін. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: «К.І.С.», 2004. 112 с.
6. Державні стандарти професійної освіти: теорія і методика: монографія / за ред. Н. Г. Ничкало. Хмельницький: ТУП, 2002. 334 с.
7. Каленик М. В. Поняття компетенція, компетентність, навчальні досягнення учнів з фізики. Наукові записки. Педагогічні науки. Кіровоград, 2010. Вип. 90. С. 117–120
8. Дубасенюк О.А. Концептуальні підходи до професійно-педагогічної підготовки сучасного педагога. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2011.114 с.
9. Нагорна Н. В. Формування у студентів понять компетентності й компетенції *Виховання і культура*. 2007. № 1-2 (11-12). С.266-268.
10. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. І голов. ред. В.Т. Бусел, Київ ; Ірпінь : ВТФ „Перун”, 2009. 1736 с.
11. Компетентнісний підхід до навчання української мови в основній школі (матеріали круглого столу) .*Українська мова і література в школі*. 2012. № 4. С. 51–64.

12. Дрогайцев О. І. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови як педагогічна проблема . *Педагогіка вищої та середньої школи*. Кривий Ріг : КДПІ, 2002. Вип. 4. С. 62–70.
13. Ягупов В. В, Свистун В. І. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти. наукові записки. *Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. Т. 71. С. 3–8.
14. Гуцан, Л.А. (2013) Компетентнісний підхід у сучасній освіті. *Формування базових компетентностей у вихованців позашкільних навчальних закладів: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* . ПП «Фірма «Гранмна», Київ. 2013. С. 52-56
15. Л.Л Антонюк та ін. Компетентнісний підхід у вищій освіті: світовий досвід. Київ : ДВНЗ «Київський. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана», 2016. 61 с.
16. Конкурсні пропозиції | #ВСТУП-2022. #ВСТУП-2022. URL: https://vstup.edbo.gov.ua/offers/?qualification=1&education_base=40&speciality=101 (дата звернення: 19.10.2022).
17. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 101 «Екологія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти : Наказ від 10.04.2018 р. № 1076.
18. Самойчук К.О., Лівик Н.В. Пошук наукової інформації в науково-дослідницькій діяльності. Навчальні матеріали ТДАТУ. URL: http://elib.tsatu.edu.ua/dep/mtf/ophv_14/page6.html (дата звернення: 05.10.2022).
19. Соціологія \за ред.. Пічі В.М. Соціологія, Л., 2004, с. 244- -276;
20. Конспект лекцій з курсу —Соціологія|| (Модуль III) для студентів усіх спеціальностей денної і заочної форм навчання / Укл.: Л.Г. Московських, В.Б. Мягких
21. Соціологія / за заг. ред. Городяненка В.Г., Київ. 2008. с. 415 – 436;
22. Вербець В.В. Методика організації та проведення соціологічного дослідження: Навчально-методичний посібник. Березно. 2008. 231 с.

23. Google Forms becomes more powerful w/ new Intelligent response validation, 'Checkbox grid' questions, more. **9to5Google**. URL: <https://web.archive.org/web/20211022195840/https://9to5google.com/2017/07/10/google-forms-becomes-more-powerful-w-new-intelligent-response-validation-checkbox-grid-questions-more/> (date of access: 22.10.2022).
24. Lardinois F. Google updates Forms with intelligent response validation, cross-domain uploads and more – TechCrunch. **TechCrunch**. URL: <https://web.archive.org/web/20211026074424/https://techcrunch.com/2017/07/10/google-updates-forms-with-intelligent-response-validation-cross-domain-uploads-and-more/> (date of access: 22.10.2022).
25. Карабин В.В. Загальна екологія. Методичні вказівки до виконання курсової роботи для курсантів та студентів напряму підготовки 6.040106 «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування». Вид-во ЛДУ БЖД. Львів. 2013. 36 с.
26. Методичні вказівки до виконання курсової роботи з курсу “Екологічна експертиза” для студентів денної форми навчання спеціальності 101 “Екологія” / уклад. Л.А. Колеснікова. Полтава. 2016. 25 с.
27. Методичні рекомендації для написання курсової роботи з дисципліни Загальна екологія та неоекологія студентами факультету агротехнологій та екології спеціальність 101 «Екологія» СВО Бакалавр. / уклад. В.М.Писаренко, М.А. Піщаленко. Полтава. 2017. 24с.
28. Методичні рекомендації з підготовки та захисту курсових робіт для студентів денної та заочної форм навчання зі спеціальності 101 Екологія. / уклад. Волошина Н.О., Лазебна О.М. НПУ імені М.П. Драгоманова. Київ. 2021. 40 с.
29. Фондові матеріали навчально-наукового інституту екології Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. URL: <https://ecology.karazin.ua/> (дата звернення: 07.10.2022).
30. Фондові матеріали кафедри екологічної безпеки та екологічної освіти

навчально-наукового інститут екології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. URL: http://ecobezpeka.karazin.ua/?page_id=10
(дата звернення: 07.10.2022)